

РЕЦЕНЗИЯ

изготвена от проф. д-р Борис Парашкевов във връзка с процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област от висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност Германски езици (Съвременен немски език)

Настоящата рецензия е изготвена съгласно заповедта на заместник-ректора на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, проф. д.и.н. Г. Колев, под № РД-16-061 от 22.04.2015 г., за провеждане на защита на докторска дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в посочената по-горе област на висше образование, както и в съответствие с решението от първото заседание на научното жури, съставено по силата на същата заповед. Задачата на рецензията е да даде оценка за дисертацията на редовната докторантка Наталия Петкова Лечева на тема „Отношението на лексикографската еквивалентност в двуезикови речници с немски и български“. Докторантката е родена през 1976 г., завършила е немска езикова гимназия в гр. Добрич (1995) и специалност Немска филология в ШУ „Епископ Константин Преславски“ (2000) с образователно-квалификационна степен магистър. От 2001 г. е преподавателка по немски език в Катедрата по германистика към същия университет.

Преди всичко бих искал да изразя задоволството си от радостния факт, че е осъществено разработването на германистична дисертация в една област, в която активната дейност на германския професор Херберт Ернст Виганд успя да спечели негови съмишленици в България в лицето на проф. Ана Димова и покойния вече за съжаление проф. Павел Петков. През първото десетилетие на новия век те организираха поредица от конференции, на които се изявяваха германисти от нашата страна и чужбина. Междувременно обаче значимостта на тези изяви постепенно избледня. Ето защо предложената от преподавателката Наталия Лечева дисертация, чието изготвяне е протекло по принцип под ръководството на проф. Петков, е достоен капитален резултат от изследването на германистичната лексикографска практика и проблематика в България.

Структурата на дисертационния труд в обем от 194 компютърни страници обхваща уводна част, три прегледно разчленени глави и завършва с обобщения и изводи от изследването. В библиографската справка са посочени 16 речника, над 200 научни публикации на немски, английски и български език и дълга поредица от електронни източници. Преди да премина към коментара на съдържанието, бих запитал кое е наложило подмяната на прилагателното *двуезичен*, употребявано системно в приложените публикации на докторантката, с *двуезиков*,

което – макар и коректно образувано – според българските нормативни справочници е неприемливо.

Уводът информира за намерението на авторката да изследва двуезичните речници, чиято задача според Р. Хартман е да съпоставят двата езика (в случая немския и българския) така, че потребителят да е в състояние да създава недвусмислени съответствия (стр. 4). Безспорно е все пак, че тъкмо речникът е предоставящият вече създадени съответствия, с които потребителят да може да борави, като избере правилното съответствие (по Р. Хартман, стр. 5 на автореферата). Именно в този дух е бил замисълът на проучването да проследи доколко се спазват подобни постулати. Затова и поставените задачи обясгат ретроспективното разглеждане на двуезичните речници с български и немски, да се анализират нуждите и желанията на потребителя, което от своя страна да спомогне за правилното конципиране и адресиране на речника, да се изследват възможностите за идентифициране на отношенията на еквивалентност и разграничаване на еквивалентите. Методологията е претенциозна, доколкото освен лексикографски виждания интердисциплинарно включва аспекти на теорията на превода и на контрастивната лингвистика. Предмет на изследването са отношенията на еквивалентност и принципите на тяхното представяне, както и разграничаването на еквивалентите в издадените от PONS и Габеров двуезични речници с немски и български. В съответствие с това по определени принципи на подбор е бил съставен корпус от 1800 представителни думи (съществителни, прилагателни и глаголи), съдържащи се в четирите речника.

Глава първа запознава с терминологията и понятийния апарат на изследването: видове речници (много полезна информация с препоръчително използване в обучението на студентите филолози, въпреки че опозицията *обикновен речник vs. идеологически речник* по Л. Шчерба на стр. 11 озадачи и мен като притежател на близо сто речника), структура на речника (макро- и микроструктура), структура на речниковата статия с шест подточки. Обръщам внимание на това, че в първите две подточки *ударението* се съдържа като иманентна съставна част на коментара на формата. В противовес на това примерът за смесено-интегрираната форма на микроструктура *Anlage* (стр. 16) е показателен за една основна характеристика на лексикографския феномен PONS БНР: съгласно принципа синонимните обяснения в скоби да са на езика на лемата, за отделните нейни интеграти четем: (Bau)... (Einrichtung)... (Veranlagung)... (in Schreiben), като освен това е приведен родът на еквивалентите *съоръжение ср, инсталация ж...* Дотук речникът информира коректно немскоезичния потребител, но го изненадва с липсата на ударение при *съоръжение* и *инсталация*, както и навред по-нататък в корпуса. Това неочаквано прави речника

непригоден за германеца, докато пък за българския потребител родът на българските съществителни е нерелевантен, а при наличието на разбираемите за него български еквиваленти немските пояснения в скоби изобщо не му вършат работа. Тези констатации не могат да останат извън трояката микроструктурна класификация, тоест нужно е или да се добави четвърта съставка към нея, или посоченият факт да се окачестви като информативна половинчатост на речника, който бездруго не претендира за бифункционалност.

За разлика от дефинираните типове *активен* и *пасивен* речник изложеното на стр. 21-22 за *правата* и *обратната* посока на преводните речници би трябвало да се съпостави с битуващите в нашата практика виждания, според които под обратен превод едни разбират връщането на вече преведен текст на изходния език (тоест препревеждане), а други – превода от родния на чужд език (иначе казано, противно на схващането на В. Хаусман).

Много информативен намирам ретроспективния анализ под 1.5. на немско-българските и българско-немските речници от речника на Иван Миладинов до съвременните, за да се види какви стъпки са се предприемали за усъвършенстване на речниковата ефективност. Прави впечатление, че отрано се проявява стремеж за синонимно доуточняване на чуждите еквиваленти, въпреки че и днес още се издават българско-чужди речници с еквиваленти в насипно състояние. За големия речник на Зара Футеков е редно да се изтъкне изрично неговата уникалност с наличните 1442 илюстрации, взети предимно от Sprachbrockhaus (1924). Най-модерна микроструктура се наблюдава при речниците на Валтер/Ендлер и Петков/Гутшмит/Игла с двойката си потребителска насоченост, въпреки че тя нерядко отежнява боравенето със справочника поради усложнената система за препращане към таблици в началото или края на речника. От друга страна, претрупване на лемата и явна неикономичност е налице с маркера *ohne ge-* при стотици глаголи в PONS НБР. Като положителен факт може да се отбележи преработването и дори осъвременяването на стари издания, както бе постъпено с двутомния речник на М. Арнаудов, частично преработен от Елена Минкова.

В точка 1.6. са коментирани редица школи и постановки по въпроса на еквивалентността и отношенията на еквивалентност в теорията на превода, контрастивната лингвистика и лексикографията. Сред семантичната дивергенция, конвергенция, мултивергенция се опитам да ситуирам подвеждащата лексикална тъждественост (т. нар. лъжливи приятели на преводача): *Quartal* ≠ *квартал*, *dose* ≠ *Dose*. В Gaberoff НБР (756 сл.) им е отредена цяла таблица, но с безпринципен, по-скоро забавен подбор. На помощ при дивергиращи имена на растения и животни е наложено привеждането на латинските им еквиваленти,

макар и палиативно, особено при леми със статус нулева еквивалентност (реалии), когато видът е нетипичен за съответния географски регион.

Глава втора е посветена на възможностите за идентифициране на отношенията на еквивалентност и методите за разграничаване на еквивалентите в двуезичните речници. Уместно се прави предварителната уговорката, че лексемите винаги стоят в определен контекст с определена колокация, така че практически невъзможно е в речник да се представят изчерпателно отношенията на еквивалентност между двата езика. В помощ на потребителя все пак се прибъгва до разграничаване на значенията и на еквивалентите, въпреки че и тогава методологията на разграничаването невинаги е добре обмислена (срв. примера с *backen* на стр. 78). Струва ми се обаче, че разграничителите не могат априорно да бъдат „на родния език“. При синонимните пояснения в БНР за българи това е задължително, но при НБР за българи се оказват излишни, както се видя по-горе при коментара на *Anlage*. Неслучайно и при анализа на *schwer* в PONS НБР (стр. 82 сл.) подаването на сведения за комбиниране е окачествено като безсмислено. От друга страна, двойното комбинирание превръща статията в ребус (*schwer* на стр. 83). В резултат на анализа на възможните методи на разграничаване докторантката стига до извода, че много подходящи са сведенията за комбиниране, за валентност и за област на употреба.

В глава трета, озаглавена *Практиката при представянето на еквивалентните отношения и разграничаването на еквивалентите*, се предприема количествен анализ, чрез който се разглежда представянето на еквивалентите и тяхното разграничаване при по-комплексни отношения на еквивалентност. Тук таблично или схематично се привеждат и коментират: 3.1. сведения за разграничаване според указанията за използване в речниците; 3.2. отношенията на еквивалентност с подточки статии с един еквивалент (на стр. 111: дали *Klammer* наистина е еквивалент на *жабка*?), статии с повече от един еквивалент (на стр. 116: коректният еквивалент на *татуирам се* е *sich tätowieren lassen*), статии без и със сведения за разграничаване, пълно и непълно разграничаване; 3.3. (по недоглеждане 3.4. и т.н.) сведения за разграничаване в двуезичните речници, които по някакъв начин служат за разграничаване на еквивалентите или значенията: пояснения (синонимни, хипонимни, рестриктивни), сведения за комбиниране (различни при отделните части на речта), сведения за валентност (главно при глаголите), сведения за маркираност (стилистични и за регионална употреба предимно при глаголи и съществителни, респ. за област на употреба при съществителните). Любопитен всъщност е въпросът в каква степен съвпадат броят и видът на стилистичните маркери в отделните речници и как се съотнасят те към използваните немскоезични?

В заключителната глава на дисертацията *Обобщения и изводи* е извършена рекапитулация на резултатите от анализа на речниците (например установяването на трите вида еквивалентност: пълна, частична и нулева), от разглеждането на възможностите за разграничаване в двуезичните речници под формата на синонимни пояснения, на сведения за комбиниране, за маркираност и други. Изводите от този анализ са систематизирани в пет подточки, а от количествения анализ – в други дванайсет. Ефективността от прецизните, но и безспорно извънредно трудоемки статистически изчисления предстои да бъдат проверени на практика – ако не комплексно, то поне на части. Първа стъпка в тази посока са разработените примерни речникови статии, изтъкнати от авторката като един от нейните приноси.

Докторантката е посочила шест публикации, свързани с темата на дисертацията. Авторефератът отговаря на изискванията, характеризира се с много добра прегледност и информативност. В него са формулирани общо шест приноси момента като резултат от научното изследване. Обобщавайки ги, като особено достойнство на работата бих добавил рамките, които тя изгражда при задълбоченото разискване на лексикографската еквивалентност и които могат да послужат като ориентир при конципирането на нови речници, особено чрез електронното комбиниране на тълковните и преводните лексикони. Това ми дава основание да препоръчам да се потърси възможност след последващо дооглеждане работата да бъде издадена.

Общото ми впечатление от прочита на изследването е, че дисертационният труд е изграден с логична последователност, методологията е не само правилно избрана, но и умело използвана. Положен е огромен труд, но все пак ще отбележа, че ми липсваше поглед върху цялостния ексцерпиран корпус, за да видя какво точно се крие зад педантично извършените изчисления в проценти. Това ни най-малко не се отразява на изцяло положителната ми оценка за работата на докторантката, така че ще гласувам убедено на колегата Наталия Петкова Лечева да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в област от висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност Германски езици (Съвременен немски език) и призовавам членовете на уважаемото жури да сторят същото.

София, май 2015 г.

(проф. д-р Борис Парашкевов)